

Podplukovník docent Ján Z v a d a, CSc.

KDO JE GENERÁL A. BEAUFRE?

Odstrašování a strategie

V roce 1964 vydalo nakladatelství A. Colin v Paříži knihu „Odstrašování a strategie“.¹⁾ Jejím autorem je generál André Beaufre, jeden z neplodnějších, nejtalentovanějších a možná také nejautoritativnějších současných francouzských vojenských teoretiků. Kniha je rozdělena do dvou částí

- Zákony odstrašování.
- Důsledky odstrašování.

Redakce našeho časopisu se rozhodla informovat čtenáře o jejím obsahu formou kritickoanalytické recenze, uveřejňované na pokračování v tomto pořadí:

- I. Beaufrova koncepce strategie a koncepce odstrašování.
- II. Analýza bilaterálního a multilaterálního odstrašování.
- III. Vojenské a politické důsledky odstrašování.

I. BEAUFROVA KONCEPCE STRATEGIE A KONCEPCE ODSTRAŠOVÁNÍ

Jméno generála A. Beaufra bylo u nás ještě před několika lety takřka neznámé. Pouze ti pracovníci, kteří systematicky sledovali a pečlivě četli francouzský odborný vojenskoteoretický tisk si mohli všimnout, že se občas objevilo v záhlaví několika kratších článků, které tehdy nevzbudili žádnou mimořádnou pozornost. Generál Beaufre zřejmě neměl čas intenzivněji psát o problémech vojenské strategie. Byl zaměstnán v různých vojenských orgánech francouzské armády, v NATO a jako představitel Francie působil též ve stálém vojenském výboru paktu ve Washingtonu.²⁾ Ale jak sám podotýká, v předmluvě ke své knize „Odstrašování a strategie“, dlouhá léta hodně přemýšlel o smyslu a povaze naší epochy, o Evropě, o osudech a perspektivách „křesťanské civilizace“, o postavení Francie ve světě atd.

Zdá se, že paralelně s tím tvořil svou vlastní koncepci řešení mezinárodních rozporů, usilovně hledal způsob jak zažehnat hlubokou krizi evropského a francouzského kapitalismu, až objevil nové, komplexní, v mnohém směru originální východisko. Jedině tak si lze vysvětlit, proč mohl svou dráhu vojenského teoretika začínat tam, kde mnozí jiní autoři obvykle už končí — vydáním programového díla, z něhož jsou nesporně všechny jeho další práce odvozeny. „Úvod do strategie“³⁾ zaujímá mezi nimi místo onoho pevného bodu, z něhož se jako z vrcholku

¹⁾ Dissuasion et stratégie, Paris 1964

²⁾ Generál A. Beaufre získal značné zkušenosti zejména na úseku štábní služby. V posledním roce války byl náčelníkem operačního oddělení štábu 1. francouzské armády. Po válce byl zástupcem náčelníka štábu Spojeneckých pozemních sil Západoevropské unie. Zúčastnil se bojů v Indochíně. Po návratu do Evropy velel 2. mechanizované divizi, v roce 1955 byl velitelem vojenské oblasti v Alžírě. Za anglo-francouzské agrese proti Egyptu v roce 1956 velel francouzskému expedičnímu sboru. Potom byl zástupcem náčelníka štábu vrchního velitele Spojeneckých ozbrojených sil NATO v Evropě.

³⁾ Introduction à la stratégie, Paris 1964.

Poznámka redakce: Překlad knihy vyjde v nakladatelství „Naše vojsko“ v druhé polovině roku 1967.

pyramidy všechny ostatní rozbíhají a zase opět sbíhají, zpodobněné do podivuhodných teoretických schémat, nezřídka vyjádřených v neobvyklých geometrických tvarech a názorných pomůckách. „Úvod do strategie“ lze označit za teoreticko-filosofický základ jeho doktríny, za obecnou teorii strategie. Autor je koncipoval na vysokém stupni zobecnění a prokazuje nespornou schopnost abstraktního a analyticko-syntetického myšlení. Ne náhodou byl zařazen u nás známým Lidell Hartem do kategorie teoretiků, schopných na vědecké úrovni formulovat západní strategii. Tentýž autor hodnotí Beaufreův „Úvod do strategie“ jako vůbec nejuplněnější a nejpreciznější formulovaný traktát o strategii, napsaný za života nynější generace,

Generál Beaufre se opravdu snaží postavit buržoasní vojenskou ideologii na obecnější teoretický základ a pokud možno jí dát exaktní metodu na způsob fyziky, matematiky atd. Na mnoha místech knihy věcně analyzuje současný stav i problémy vojenské strategie vyspělých kapitalistických zemí, formuluje nové úkoly, samozřejmě s přihlédnutím k současným potřebám a zájmům západní Evropy, pozorováním očima gaullistické Francie. Co nás u autora nejvíce zajímá, je metoda, která mu umožňuje konstruovat takové myšlenkové útvary, které — přes nespornou dávku fantastičnosti a schematičnosti — zůstávají vnitřně solidně propojeny v organický sklobuň celek, příliš nenarušený různorodou pestrostí použitého materiálu.

Jeho dílo je v nejvyšší možné míře okleštěno od rušivých prvků vulgární apologetiky, tak typické pro četné americké nebo západoněmecké autory. Přesto nelze ani o něm tvrdit, že by bylo společensky neangažované. Naopak. Uchovával si všechny rysy třídní ideologie, jenže ideologie umísťované snad až na samé hranici možnosti poznání, daným objektivními podmínkami a historickým postavením současného kapitalismu. Beaufre vychází z reálné skutečnosti, snaží se poznat a odhalovat její vlastní rozpory tendence, směry budoucího vývoje a navrhuje jí tou cestou, která se vládnoucím kruhům ve Francii zdá být, vzhledem k jejich možnostem, nejvýhodnější a nejprůběžnější.

Marxisté posuzují však ideje vždy z hlediska nejen gnoseologických, ale i historických a především třídních zdrojů a souvislostí.⁴⁾ Aplikujeme-li tuto me-

todu, shledáme, že hlavní v Beaufrově učení je nukleární zastrašování — úsilí uchovat a ještě více rozvinout nukleární zbrojení v pochybné naději, že se dá přetvořit v neúčinnější faktor míru. Kdo však může mít existenční zájem na atomovém zbrojení, kdo v něm hledá záchranu, pomoc, východisko? Které síly je nezbytně nutně potřebují jako trvalý a hlavní nástroj své expanzivní politiky? Na tuto otázku nemusím zde odpovídat.

NOVÉ POJETÍ STRATEGIE

Poněvadž odstrašování vystupuje v Beaufrově pojetí jako klíč k pochopení současné strategie, je třeba výkladu problematiky zákonů a důsledků „dissuasion“ předeslat stručnou rekapitulaci některých důležitých pouček o strategii. „Strategie je umění nechat spolupůsobit sílu za účelem uskutečnění cílů politiky.“⁵⁾

Z této definice vyplývá, že se autor v tomto bodě rozchází jak s tradičním Clausewitzovým, tak i L. Hartovým pozdějším novelizovaným určením obsahu pojmu strategie. Clausewitz jak známo, chápal strategii jako umění používat bitvy jako prostředek k dosažení cílů války; válku považoval za nejkrásnější a nejostřejší formu a vyústění politického boje. Britský vojenský teoretik L. Hart interpretoval termín strategie jako „umění rozdělovat a používat vojenské prostředky ke splnění politických cílů.“⁶⁾ Beaufre odmítá tuto definici jako chybnou, protože počítá jen s vojenskými silami, ačkoli každá strategie, jak říká, musela vždy vycházet nejen z vojenských, ale i psychologických, diplomatických a ekonomických faktorů. Jde-li o válku totální, strategie musí být rovněž totální, tedy ne jen vojenská, ani ekonomická či politická atd.

rou nelze formálně odvodit z lineární korespondence jejich prvků s faktory politické praxe vládnoucích tříd. Beaufre rozvíjí určité, byť převážně dílčí, přesto však dosud nebylé a v širším měřítku nepoužité metodologické přístupy. Nabízí odlišnou definici strategie. Analyzuje dnešní světový strategický systém a rozčleňuje jej do určitých strategických rovin (niveaux), chce odhalit jejich specifické zákony. Bylo by krajním zlehčováním myslet si, že jako představitel buržoazní ideologie musí být nošitelem, věštce jen zpátečnických poznatků. Není tomu tak. Vždyť i ve vývoji buržoazní vědy se prosazuje dynamika vlastního vývoje teorie. I zde je možný relativní postup vpřed, jako to názorně demonstrová francouzský prezident de Gaulle v některých aspektech své zahraniční politiky.

4) Samotným zjištěním společenské vázanosti a podmíněnosti teorie se ještě neřeší otázka její pravdivosti a použitelnosti. Jakákoliv společenská teorie má svou autonomní vnitřní strukturu, kte-

5) A. Beaufre, Introduction à la stratégie, str. 16

6) C. Delmas, La stratégie nucléaire, Paris 1983, str. 17

Totální strategie se vymyká z kompetence vojenských generálních štábů a ministrů, patří plně do resortu vlád, státníků, politiků apod.

Toto pojetí se sblíží se svými některými aspekty s marxistickým, které každou přeměnu vědeckých poznatků v systému strategie, nezbytné pro politickou nebo jakoukoli jinou společenskou činnost, koncipuje ne jako mechanický souhrn výsledků, jednotlivých speciálních vědeckých disciplín, nýbrž jako „specifickou jednotu respektující zvláštnost konkrétně historické situace, objektivní a subjektivní možnosti dané etapy společenského vývoje, zvláštnost spojení cílů a prostředků v jednotlivých oblastech společenského života.“⁷⁾ Autorova myšlenka spolupůsobení celého souhrnu sil, sjednocených ve formě totální strategie, tuto domněnku jen potvrzuje. Totální strategie stojí nad všeobecnou (générale) vojenskou, ekonomickou, politickou a diplomatickou strategií. Z toho lze soudit, že hierarchii hodnot různých forem síly přikládá právem velký význam. Jde o to zjistit, proč a který z faktorů považuje za určující.

Správnou odpověď na tyto otázky lze v tomto článku jen naznačit, a to až už v podobě dílčích pozitivních zjištění, nebo formulací některých dalších konkrétnějších dotazů. Obtíž je v tom, že nemám po ruce Beaufrovo přesnější vymezení kategorií: politika, síla, strategie. Nevím, jak chápe vztahy mezi nimi. Nedostatečně objasňuje i poměr „totální strategie“ k politické strategii. Zdá se, že autor, jenž o politice mluví nejčastěji v souvislosti s jejím úkolem stanovit cíle politického jednání, se v této otázce rozchází i s generálem de Gaullem, který politiku označil za interpretaci a využívání skutečnosti k dosažení určitých cílů. Politika však nejen interpretuje a využívá, ale především přetváří objektivní skutečnost, pomáhá udržovat a měnit dané společensko-ekonomické zřízení, politické systémy, instituce atd. vlastními specifickými instrumenty moci a síly. Politika musí umět s využitím poznatků všech vědních oborů pravdivě vysvětlit skutečnost, integrovat vědecké výpovědi o ní do systémů cílů a prostředků (programu a strategie), přičemž cesta realizace cílů je zároveň cestou přetváření objektivního světa účinnými prostředky. Politický cíl je politickou strategií realizován, ale je-li uskutečněn, stává se sám prostředkem realizace dalšího cíle. Politika tedy představuje dialektickou jednotu momentu prostředku a cíle, koncipovanou na zá-

kladě všestranného poznání společnosti jako celku. Snad právě takový její gno-seologický postup a vztahy mezi fundamentálními složkami poznávacího procesu daly základ vzniku různých koncepcí vědy o politice; podle toho, zda se hlavní důraz klade na potřebu objasnit minulost nebo předpovídat budoucnost, na výklad zákonitosti dějin společnosti nebo na její přetváření apod. Marxismus poznává svět, aby ho měnil. Proto problematika vědeckého formulování cílů a prostředků, tj. strategie, zaujímá v politické vědě prvořadé místo. V tomto smyslu snad žádná činnost není tolik strategií jako politika, zároveň však není tolik politikou jako strategie. Jelikož v historicky konkrétně určeném vztahu, na rozdíl od prostředků politiky, není cíl politiky totožný se žádným objektivně existujícím předmětem (poněvadž je ideální) — lépe řečeno je jako možnost obsazen jen ve svém prostředku, jenž podmiňuje i obsah budoucího cíle — zaujímá v této relaci prostředek důležitější místo než cíl, strategie je nejvlastnějším momentem politiky.

Z toho vyplývá, že pojem totální strategie se v příslušné rovině času a prostoru obsahově neliší od pojmu totální politika. Zároveň však totální strategii samotnou nelze považovat za vojenskou, nýbrž za politickou strategii. Autor se sice pokouší v různých později uvedených článcích zaretušovat meze ve svém pojetí srozumitelnějšími příklady a analogiemi. Strategii si představuje jako převodové soukolí, které zprostředkuje spojení mezi politikou a vojenskou taktikou. Odvolává se na odlišnost metod, které u strategie vycházejí z vojenské oblasti, u politiky z politické sféry atd. Nejasnosti se však nezmenšují, ale rostou.

Podstata jeho řešení je shrnuta v tézi, že odstrašení je klíčem současné strategie, tj. všechny faktory síly — ekonomické, morální, politické atd. — působí na výsledek politiky zprostředkovaně přes odstrašení, jako přes hlavní faktor síly. Obdobně tomu bývá v válce, jejíž výsledky jsou nevojenskými faktory ovlivňovány prostřednictvím ozbrojeného zápasu. V důsledku historických změn v sociálně ekonomické struktuře světa a v poměru sil mezi imperialismem a socialismem, v neposlední míře i v důsledku růstu potence ničivosti ozbrojených prostředků, zúžil se prostor použitelnosti ozbrojeného násilí při řešení mezinárodních konfliktů. Nukleární válka, měřeno cíli, přestává být účinným nástrojem a výsledek politiky. Proto ti, kteří se právem obávají, že se u moci neudrží bez ozbroje-

7) J. Obzina, V. Ruml: Společnost — politika — věda, Nová mysl 1966/24

ného násilí, přesunují úlohu (dříve zastávanou válkou) na moderní zbraň, popřípadě jako je tomu u Beaufra, pouze na jejich psychologicky zstrašovací účinek.

Odstrašování tedy přebírá funkci války ve vztahu k politice. Má-li prostřednictvím politiky působit, musí se k ní více přiblížit, popř. se s ní spojit a ztotožnit, aby se hranice možnosti politiky daly určit výlučně nebo převážně účinky odstrašování. V této koncepci se odstrašování přetváří v rozhodujícího činitele historického vývoje. V tom spočívá smysl Beaufroy definice strategie. Odstrašování se má přeměnit v sílu, schopnou zastavit vývoj socialismu, další rozpad a zánik kapitalismu. Má vrátit Evropu zpět do stavu z r. 1914, — ale mírovými prostředky násilí, tj. bez nukleární války.

BEAUFRŮV MODEL ODSTRAŠOVÁNÍ

„Dissuasion“ má „znemožnit soupeřící mocnosti rozhodnutí k použití zbraní“ nebo všeobecně řečeno „zabránit jí rozhodnout se pro akce nebo reakce, založené za dané konkrétní situace na existenci prostředků, vytvářejících ve velkém celku dostatečnou hrozbu“. ⁸⁾ Odstrašování má tedy protivníka odrazovat především od nukleární války, má udržovat a chránit mír, omezit rozsah a intenzitu konfliktů, předejít akcím nepřátelské strany, eventuálně „paralyzovat veškerý její odpor vůči vlastním akcím, popřípadě akcím spojiteléne mocností“. Stručně řečeno, odstrašování má

— převést prakticky všechny dřívější funkce války v jejím poměru k politice, jak nepříteli vplývá z uvedené definice,

— zabezpečit nejen účinnou obranu, ale i vítězství kapitalistického systému, či západní „křesťanské civilizace“ kapitalistické Francie atd.,

— anulovat odstrašující sílu socialistických států a přinutit je k přijetí cílů protivníka.

Jak působí odstrašování v politické sféře, jak ovlivňuje a mění světovou politickou strukturu? Před objevením se atomových zbraní existoval prý ve světě strategický systém, rozčleněný v zásadě do dvou základních, odlišných rovin (niveaux) — do rovin politického a do rovin ozbrojeného zápasu. Politické rovině odpovídal stav míru, rovině ozbrojeného boje stav války. Na bázi této struktury, v souladu s existujícími poměry, daly se koncipovat v zásadě rovněž jenom dvě strategie: strategie války a strategie mí-

ru. Odstrašování, přiléhavě vyjadřované starou formulací „si vis pacem para bellum“ nemohlo tehdy sehrát roli stabilizátora ve vztazích mezi národy. Bránila mu v tom ještě poměrně úzce a nedostatečně rozvinutá technická základna. Proto také v případě, že selhaly prostředky neozbrojeného násilí, použila pravidla silnější strana krajního prostředku síly — války. Nukleární zbraň podle Beaufra podstatně mění charakter míru a války. Místo dvou se vytvářejí v zásadě čtyři strategické roviny, jimž odpovídají čtyři strategie: strategie nukleární války, strategie klasické konvenční války, strategie studené války a strategie kompletního míru. Mimořádně ničivý rozsah moderních zbraní vytváří prý tendence k zániku nukleární a každé velké války, ale za neočekávanou náhradu — tendence k zániku se projevuje nejen u války, ale i u míru. Rovina nukleární války přechází do roviny nukleárního odstrašování a studené války, rovina dřívějšího kompletního míru se ve velké míře přetváří rovněž v rovinu studeného míru (mezi protisobě stojícími stranami). Tak vzniká nová rovina — rovina studené války. Autor se stavuje uvedené roviny do tohoto pořadí:

— Rovina kompletního míru — mezi spřátelenými nebo neutrálními státy,

— Rovina studené války — dříve výjimečná, dnes permanentní. Co do intenzity variabilní s akcemi odstrašování klasickou nebo nukleární válkou, přesvědčování, násilného nebo nenásilného nátlaku atd., zkrátka rovina využívání celého rozsáhlého spektra prostředků síly ve svém prostoru, tj. mimo hranice nukleární a klasické války.

— Rovina použití zbraní:

a) rovina klasické války, kde se jako prostředku boje používají hlavně konvenční zbraně, četné akce studené války, odstrašování a přesvědčování pod zbrojí klasické a nukleární války.

b) rovina nukleární války.

Každá z uvedených rovin — s výjimkou roviny kompletního, dnes už velmi omezené se vyskytujícího míru — realizuje dialektiku akcí a odstrašování podle rovnice: čím je odstrašování účinnější, tím menší je možnost akcí. Každá rovina má své vlastní zákonitosti a specifické formy akcí, mezi nimiž se vytvářejí vzáhy interakce. To vyžaduje přistupovat k problémům odstrašování všestranně — v jeho projevech na každém stupni zvlášť, jakož i v projevech, závislých na jejich vzájemném sepětí a ovlivňování.

Smysl strategie odstrašování je mnohoznačný, ale její hlavní poslání je podle

8) Gen. Beaufre, Dissuasion et stratégie, str. 21

autora především zajišťování bezpečnosti a míru. A právě zde je Achillova pata celé jeho doktríny. Beaufreův mír, stejně jako mír P. Galloisův, stojí na velmi tenkém sloupu — na teorii, podle které nevyhnutelnost válek v předatomovém věku přechází, v závislosti na velikosti destruktivní síly atomu, v možnost nebo později až v nemožnost válek ve věku atomovém. V dřívější epoše nedostatečně rozvinuté ničivosti válečných prostředků převládala tendence k nevyhnutelnosti válek, v epoše existence zbraní hromadného ničení se prý jako rozhodující prosazuje tendence trvalého míru. Atom tedy přináší mír ze strachu, strach z atomu odrazuje od války, je-li udržován a zvětšován.⁹⁾ Ale mír, založený na strachu a ozbrojeném násilí nemůže být nikdy pevný, natož trvalý mír. XX. sjezd KSSS ukázal, že je nutno jít jinou cestou — cestou vyloučení válek ještě za existence kapitalismu a všeobecného a úplného odzbrojení. Trvalý mír ne zásluhou atomu, jak se domnívá generál Beaufre, ale v důsledku společensko-ekonomických, technických a mocenských změn ve světě, zejména v důsledku rostoucí váhy socialismu, demokratických a mírových sil v dějinách, se stává nejen žádoucím, nýbrž i reálně možným cílem každé opravdu pokrokové politiky. Již dnes existující možnost trvalého míru se dá přetvořit ve skutečnost realizací v zásadě tří základních podmínek:

9) Některé výroky autora o mírovém poslání atomových zbraní: na str. 27 píše „V důsledku této skutečnosti je mír mnohem stabilnější dnes, než v době před existencí atomových zbraní“. Na str. 40 — „Avšak likvidace nukleárního odstrašování, přes neuvážené názory některých prostulých vědců, by bylo strašlivou katastrofou, poněvadž bychom ztratili užitek ze stability, vytvářené atomem v našem rychle se vyvíjejícím světě.“

— plánu na všeobecné a úplné odzbrojení,

— politickou izolaci a porážku váleky-
chtivých imperialistických a reakčních
sil v kapitalistických zemích,

— dalším přesunem sil na stranu so-
cialismu, jenž musí získat všestrannou
a rozhodující, či až zdrcující převahu
nad imperialismem.

Podíváme-li se blíže na vymezení úlo-
hy „dissuasion“ shledáme, že absolutiza-
ce faktoru zastrašování, odvozená z ab-
solutizace faktoru síly v dějinách, má
nezávisle na logické síle argumentace a
vnější přitažlivosti Beaufrova myšlení
třídně společenský a historický původ.
Každá buržoasní teorie odstrašování pří-
mo nebo nepřímou rehabilituje válku nebo
válečné prostředky jako nástroj politiky.
Skutečnost, že autor posouvá účinky od-
strašování do psychologické roviny zápa-
su, nic nemění na podstatě věci. Fran-
couzka S. Labinova nejednou varovně u-
pozorňovala, že Západ nemůže přežít bez
zbraní, Východ ano. Generál Beaufre po-
zorně sledoval běh mezinárodního dění
a zjistil, že tam kde působí nukleární
zbraně, revoluční pohyb jakoby ustrnul,
tam kde zbraně nepůsobí se urychlil
(Asie, Afrika). To ho přivedlo na myšlen-
ku, zda by nebylo možné rozšířit vliv
atomových prostředků na všechny konti-
nenty a zabrzdit tak další „nebezpečný
vývoj“, (str. 203—204). Odstrašováním
chce tedy rozptýlit černé mraky, zahalu-
jící budoucnost kapitalismu. Je zajíma-
vé v závěru podtrhnout, že svou knihu
nepíše jako příspěvek k udržení míru,
nýbrž jak sám na mnoha místech otevře-
ně prohlašuje, jako příspěvek k obnovení
„životního instinktu obrany“, jako příspě-
vek, jenž má teoreticky zdůvodnit „rai-
son d'entre“ existence buržoazní armády.